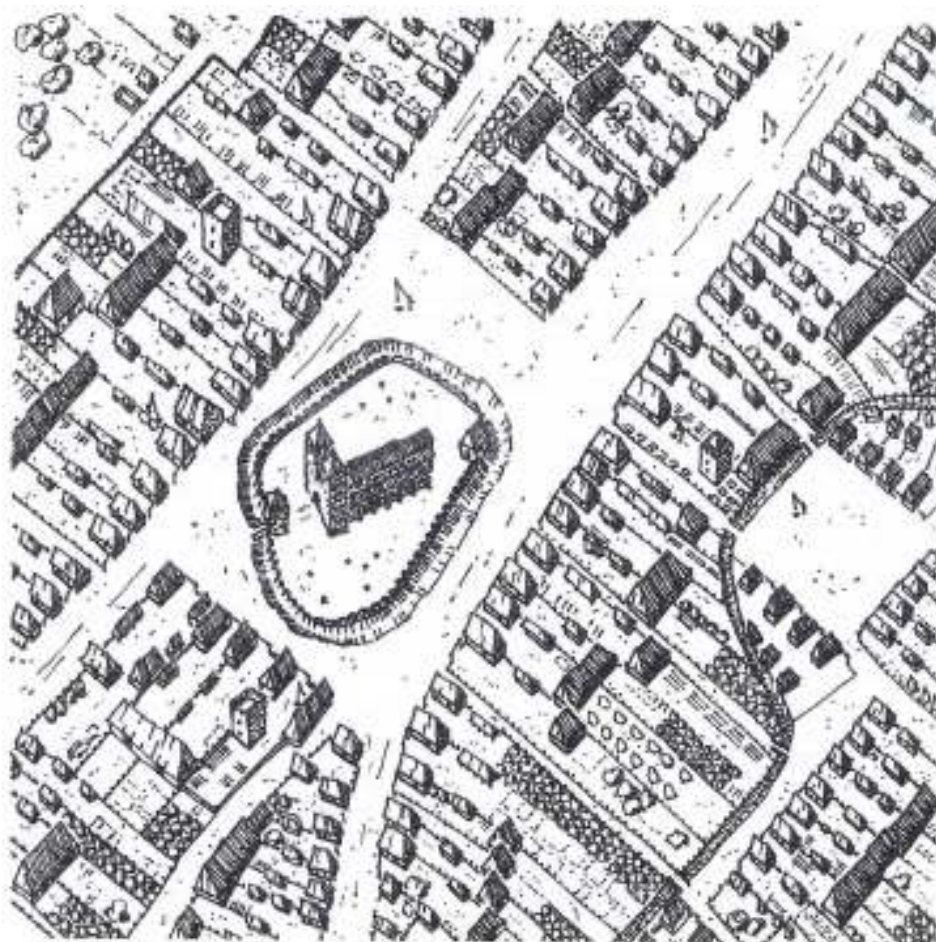

CETATEA BISTRITEI

Bistrița este cel mai nordic burg al Transilvaniei, caracterizat în 1564 de către călătorul italian Giovano Andreea Gramo ca fiind „**cel mai frumos oraș al Transilvaniei**”. Prima atestare documentară a orașului este consemnată în anul 1241 în contextul mării invazii tătare, când localitatea este amintită cu numele de Nosa. La 16 iulie 1264 într-un document papal orașul este însă pomenit cu denumirea latină Besterche.

Nucleul urban al Bistriței actuale s-a structurat în jurul Pieței Centrale, dominată de biserica parohială, iar limitele sale spre est și vest sunt determinate de cele trei așezăminte monahale organizate de franciscani, dominicani și hospitaliți la sfârșitul secolului al XIII-lea.

În preajma acestor mănăstiri s-au format piațete medievale dintre care, cea din fața vechii mănăstiri franciscane funcționează încă.

Un prim nucleu fortificat a existat probabil în preajma bisericii parohiale, iar în istoriografia mai veche există interpretarea unei fortificații cu val și palisadă care oferea o minimă protecție în caz de asediu.

În perioada când orașul a intrat sub protecția lui Iancu de Hunedoara exista, se pare un oraș cetate - probabil o zonă întărită într-un perimetru restrâns, organizată în jurul unui donjon. Această fortificație se presupune ca a fost amplasată în colțul de nord-est al orașului medieval. La 1438 regina Elisabeta îndemna pe bistrițeni să refacă cetatea în ruină, dar nu se preciza locația acesteia.

Cetatea Bistritei, deci fortificația nucleului urban s-a realizat după 1464, când regele Matei Corvin a acordat bistrițenilor privilegiul de a împrejmui cu o centură de fortificații întreaga urbe. Inițial existase la Bistrita o fortificație de refugiu care funcționase încă din secolul al XIII-lea, dar care fiind în paragină a fost înlocuită de o fortificație mai amplă. După anul 1464 bistrițenii utilizează piatra din vechea fortificație pentru realizarea celei noi, astfel încât, azi când discutăm de cetatea Bistritei ne referim la ansamblul urban fortificat în secolul al XV-lea.

Cele trei porti ale orasului *Poarta Lemnelor*, *Poarta Spitalului* si *Poarta Ungureasca* au fost demolate in secolul al XIX-lea. Azi, doar in preajma Centrului Cultural Municipal “ George Cosbuc” se mai pastreaza fragmente de constructie unde in perioada medivala se afla un acces secundar, numit in documente *Poarta Broastelor*.

Poarta Lemnelor a fost cea mai importantă poartă de acces in orașul medieval. Turnul porții măsoara cu acoperiș cu tot 28 de metri, iar gangul de acces al porții era lat de 1,60m. Din imaginile de epocă păstrate turnul de poartă era completat cu *herșă* protejată de un gang prelungit ornamentat cu stema orașului - **struțul cu potcoavă în cioc**. În partea de sud la îmbinarea dintre zidul de incintă cu drum de strajă acoperit și turnul porții exista un acces pietonal care făcea parte din același sistem fortificat de la Porta Lemnelor.

Poarta Lemnelor a fost demantelată după 1862 pentru a permite dezvoltarea orașului modern.

Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (vechea biserică a mănăstirii franciscane construită la sfârșitul secolului al XIII-lea). În perimetrul din preajma acestei mănăstiri, zidul de fortificație a fost completat cu o mică poartă de acces - probabil în zona nordică a actualei biserici unde spațiul dintre zidul bisericii și cel al zidului de incintă se apropiau și erau mai ușor de apărat.

În extrema nord-estică a perimetrului fortificat este consemnat Schneiderturm (**Turnul Croitorilor**) dar în actuala zonă ocupată de Hotelul Coroana de Aur spre bulevardul Republicii a existat o zonă probabil fortificată anterior anului 1465. În harta din 1699 întocmită de Visconti în acest perimetru sunt marcate două construcții de piatră. Una de formă dreptunghiulară comparabilă ca dimensiuni (după hartă) cu cea a Complexelor mănăstirești din oraș, iar cealaltă de plan pătrat comparabilă prin proporții cu turnurile de apărare care întăreau zidurile cetății - probabil inițial un donjon. Aceste elemente pot fi acele construcții menționate ca fortificație în perioada lui Iancu de Hunedoara - ipoteza pare plauzibilă mai ales că în harta din 1739 între acest colț și oraș este marcat un zid despărțitor. Acest turn aparținea croitorilor.

Această breslă este atestată la Bistrița încă din sec. XV, când între familiile de patricieni este menționat Albus (*Feyer și Weys*), țesător care va ajunge în primul deceniu al sec. XVI să dețină funcția de jude al orașului. În alte cazuri ocupația de croitor se îmbină cu cea de negustor, probabil de postav, așa cum apare menționată în sec. XV la familia Schneider (*Sartor*), sau în alte cazuri se specializează pe pe alte domenii conexe precum familia Textor, atestată între anii 1495-1520. De asemenea între 1413-1504 sunt atestați doi „*tunzători de postav*”, membri ai familiei Rasor.

Pe această latură a cetății în 1843 se va deschide Poarta Rodnei.

Turnul Fierarilor (*Schmiedturn*)

Turnul avea, după planul întocmit în 1736 de Ștefan Lutsch, cam aceleași proporții ca turnul Dogarilor. După forma desenată în plan acesta s-ar putea să fi avut în exteriorul decroșat al zidurilor un traseu poligonal sau circular. Conform planului întocmit de Visconti în *Mappa della Transylvania*, șanțul larg al cetății era completat de o zonă mlăștinoasă care îngreuna accesul în zonă și nu permitea apropierea artileriei. Imagini și informații clare despre Turnul Fierarilor nu s-au păstrat și deocamdată nu s-au executat nici cercetări arheologice.

Bresla **fierarilor** se organizează la Bistrița în sec. al XV-lea, dar meșteri cu asemenea ocupații sunt în zonă încă din sec. XIV. În sec. XV mărfurile fierarilor bistrițeni se vindeau bine în Transilvania, în condițiile în care breslele celorlalte orașe săsești au cerut regelui Matei Corvin să interzică acestora vânzarea produselor în orașele lor. Exemple de produse ale acestei bresle: ciocane, clești, foarfeci, ace, cuie, lanțuri, săbii, pinteni, etc. se mai păstrează în Muzeul de Istorie al orașului Bistrița. Familia Șmied (*Faber*) a fost una dintre cele mai importante din cadrul acestui meșteșug, ajungând să aibă 4 jurați în conducerea orașului între anii 1467, 1492, 1493, 1521. Din cadrul mestesugului fierăriei se formează la Bistrita si bransa **cutitarilor** atestati printr-un anume Ioannes care confectiona cutite, ace si tacâmuri.

Lăcătușii bistriteni se specializează în realizarea de lacăte, zăvoare, chei și chiar piese de tun. Astfel din secolul XVI se dezvoltă și bransa armurierilor specializați în platose, zale și chiar puști așa cum apar atestați în statutul breslei lăcătușilor reînnoit în 1516, când sunt menționați cu denumirea de "buchenmacher" (12). Legat de acest meșteșug se dezvoltă și topirea și turnarea metalelor așa cum o dovedește un document din sec.XV când se menționează câțiva meșteri turnători bistrițeni: Ștefan Lekat chemat la Baia de

Arieș și Schmetzer Gheorghe de la mina din Rodna.

Asemenea meșteșuguri devin tot mai cerute în Transilvania sec. XV-XVI.

Turnul Șelarilor (*Sattlertum*)

Este un turn care apăra zona zidului nordic între actuala stradă Spiru Haret și Pasajul numerotat VI cam în zona parcelei cu numărul 23 din Bulevardul Republicii. Turnul era degroșat față de zidul de fortificație cu circa 4 m (aproximări după scara planului cetății întocmit de Stephan Lutchs în 1736). Turnul șelarilor trebuia să asigure protecția unui tronson de aproximativ metri și în același timp asigura practic flancul estic al Turnului Măcelarilor.

Bresla șelarilor apare la Bistrița probabil în secolul al XV-lea când membrii acestei bresle primesc spre construcție și administrare acest turn. Numele unor familii precum Sattler dovedesc importanța meseriei iar reprezentanții lor ajung în conducerea orașului în calitate de jurați, așa cum era și Sigismund Șelaru (sellator).

Turnul Măcelarilor (*Fleischerturichen*)

Turnul Măcelarilor era amplasat în capătul actualei străzi Spiru Haret, numită atunci Fleischerturldurchgang (strada Turnului măcelarilor). Acest turn era mult mai amplu decât celelalte turnuri de pe latura nordică a cetății. Mai mult în preajma anului 1530 aici exista o poartă secundară de acces (Otto Dachinten).

- poarta nu era deci o poartă cu turn ci un acces în zid dublat de Turnul Măcelarilor. Existența acestui acces a determinat dezvoltarea acestei zone a orașului direct legată de ansamblul Sugălete.

Bresla **măcelarilor** este o breslă importantă a orașului al cărui blazon apare frecvent pe mobilierul păstrat în Biserica Evanghelică din oraș, dar și pe un imobil de sec.XVI-XVIII de pe strada N.Titulescu (fostă Ungargasse) nr.8.

Strada care purta numele acestei bresle se afla în partea de nord-est a orașului, asigurând accesul spre turnul breslei. Între familiile de patricieni bistrițeni atestate în sec.XV apar menționate familiile Kewtler (Koteller), Fleischer (Tirman) și Mezaros. Familia Fleischer deține prin 3 membrii funcția de jude al orașului de 15 ori în intervalul dintre 1460-1514, dovedind prosperitatea pe care putea să o asigure această meserie.

Turnul Aurarilor (*Goldschmiedturn*)

Turnul Aurarilor era amplasat pe latura nordică a fortificației în flancul vestic al Turnului Măcelarilor și avea cam aceleași dimensiuni și probabil cam aceeași formă ca și actualul Turn al Dogarilor.

La Bistrița aurarii utilizau turnarea în forme de piatră sau ceară, iar ornamentația se făcea cu un ciocan special prin batere sau strunjire ori cu roțițe zimțate. De asemenea se imprimau după desene stilizate sau se utiliza décor cu sârmă laminată din aur sau argint. Pentru a îmbogăți din punct de vedere cromatic suprafețele, obiectele erau decorate cu un email policrom dovedindu-se astfel nivelul înalt la care ajunsese aceste meșteșuguri la Bistrița.

În cadrul arhitecturii urbane bistrițene s-a păstrat o locuință pe strada Dornei, *fostă a Pungarilor*, la nr. 5, care se consideră că ar fi aparținut unui argintar dat fiind unele elemente plastice din zona ferestrelor. Construcția datată în sec.XVI este considerată un exemplu remarcabil de arhitectură renașcentistă transilvăneană.

Din meșteșugul aurăritului în secolul al XVI-lea se va desprinde ceasornicăria, care onorează diverse comenzi, cum ar fi realizarea în 1551 a ceasului cumpărat de Primăria Bistrița, apoi ceasul de turn atestat la Lechința sau chiar comenzi de reparații pentru ceasuri din Moldova.

Turnul Tâmplarilor (*Tischlerturn*)

Turnul Tâmplarilor era amplasat la vest de actualul Pasaj I, numit și *Seilergasse* deoarece prin această arteră îngustă se putea scurta accesul din Piața Centrală spre colțul de nord-vest al cetății unde se afla și Turnul Funarilor. În planul cetății din 1736 acest turn are formă poligonală, probabil această formă este rezultatul unor reabilitări din secolul XVI.

Turnul Funarilor (*Seilerturn*)

Construit și aparat de bresla funarilor, atestată în oraș începând cu 1461 la Bistrița prin membrii familiei Seiler, din rândul căreia în 1522 avem un jude al orașului

Turnul Funarilor era amplasat în capătul vestic al arterei Elisabethgasse, azi strada Lupeni și după planurile din 1699 avea formă rectangulară, dar avea proporții considerabile iar în harta din 1736 are formă circulară. Probabil acest turn apăra inițial colțul nord-vestic al fortificației dar în secolul al XVI-lea odată cu adăugarea celei de a doua centuri de ziduri în această zonă mai expuse a fost adoptată și forma turnului, noilor cerințe militare și forma rectangulară cu colțuri expuse artilerieri a fost înlocuită cu forma circulară ce favoriza ricoșarea ghiulelelor și o amortizare a exploziei.

Schalenturn (turnul întăriturii) este un turn degroșat semicircular din grosimea celui de-al doilea zid de protecție al fortificației, în colțul de nord-vest. În planurile din 1736 nu este marcat ca un turn efectiv ci ca un reduit în fața zidurilor de fortificație. Cu siguranță această zonă mai expusă a cetății a fost adaptată mai des cerințelor militare iar forma sistemului de fortificație a fost refăcută de mai multe ori.

Poarta Spitalului dispusă în extrema vestică a arterei Spitalgasse, azi strada Gheorghe Șincai. Sistemul de fortificație al porții alcătuit din spațiu întărit îngust, cu traseu șicanat, cu barbacană și turn cu poartă, se desfășura de la intersecția străzii Mihai Eminescu până la intersecția cu actuala stradă Alexandru Odobescu.

Nu cunoaștem exact aspectul acestei porți dar sistemul poate fi comparat cu alte modele din epocă care mai există încă, precum cel de la Cetatea Sighișoarei.

Dacă emblema încastrată în clădirea numită Michael Textoris realizată în 1864 la intersecția dintre strada Gheorghe Șincai și strada Alexandru Odobescu a fost un balzon al porții atunci putem presupune că lucrările principale erau terminate în 1484.

Poarta Spitalului este renovată de mai multe ori, așa cum se întâmpla în 1527, sau la 1533 când se completa a doua centură de ziduri sau în 1515 când este completată cu o sonerie pentru accesul în cetate pe timp de noapte.

Pe latura de nord a porții, în interiorul zidurilor a funcționat până în secolul al XVIII-lea un spital medieval atestat la Bistrița încă din 1318 acest așezământ despărut în incendiul din 1758.

Între Poarta Spitalului și Poarta Ungurească în 1533 se realizează noi lucrări care transformă zidul de contra escarpă în a doua centură de ziduri a cetății. Acest al doilea zid a fost construit pentru a suplimenta forța zidurilor realizate între 1465-1484 în fața artileriei care avea o putere tot mai mare de distrugere.

Poarta Ungurească (*Ungarstor*) are cam același sistem defensiv ca la Poarta Spitalului dar cu un perimetru mai mic. În planul din 1736 pe latura nordică barbacana porții, cu accesul șicanat este dublată de un reduit care a avut și rolul unui turn suplimentar. Traseul întrerupt al fortificației porții din

planul din 1699 întocmit de Visconti permite presupunerea că această poartă avea un pod mobil.

Într-o stampă a orașului din secolul al XVIII-lea (Dahinten p.329-330) avem o reprezentare simplificată a unui fragment din sistemul defensiv al porții o imagine spre turnul din fața porții deci prima intrare. Acest turn are guri de tragere unele tip cheie întoarsă utilizate în arhitectura militară în perioada 1450-1525, numite și mauerschlit, schlitzenfenster sau schiesscharte (Dicționar vol 1 p.179).

Intrarea cu gang a turnului are forma unui arc frânt specific arhitecturii gotice iar un aspect important: poarta se închidea cu herșă (grilaj cu vârfuri ascuțite care cădea sub propria greutate și bloca poarta în caz de primejdie). Remarcăm faptul că imaginea prezintă realist și asimetric detaliile de lemnărie ale drumului de strajă care era acoperit, iar ferestrele de tragere aveau obloane de lemn care obturau în caz de nevoie deschiderile.

Din această poartă amplasată în capătul vestic al străzii Nicolae Titulescu (fostă Ungargasse), de la intersecția cu strada Dogarilor până în dreptul imobilului cu numărul 41 nu se mai păstrează nimic.

De la poarta Ungurească până la Turnul Dogarilor se păstrează fragmente din zidul cetății Bistriței. În partea estică a străzii Dogarilor zidul se păstrează până la înălțimea drumului de strajă - o parte a consolelor din piatră și a unei scări se pot reconstitui vizual pe baza materialului autentic păstrat.

Turnul Dogarilor (*Binderturn*)

Turnul Dogarilor este singurul element al fortificației medievale care s-a păstrat până azi. Turnul nu era cel mai impunător turn al fortificației dar prin proporțiile sale oferă o posibilă reconstituire comparativă a restului fortificației.

Pe latura vestică a turnului, în actuala zonă de acces spre parc cetatea a fost completată în secolul al XVI-lea cu un bastion circular de mari dimensiuni.

Acest element suplimentar de fortificare a fost impus datorită perimetrului vechii mănăstiri dominicane (azi spațiul actualului Cămin pentru persoane vârstnice) care nu permitea un aliniament drept între Poarta Ungurească și Turnul Dogarilor. În același timp bastionul devenea un intrând spre râul Bistrița

(conform planurilor întocmite de Visconti)

cu rol strategic în blocarea accesului spre latura sudică a cetății.

În partea estică a acestui element de fortificație, cu un rol defensiv totuși secundar se află Turnul Dogarilor. Acest turn realizat din piatră are formă rectangulară cu laturile de 6,3/9,9, cu zidurile exterioare groase de aproximativ 1,5 m spre exteriorul zidurilor și 1 m spre interiorul orașului. Turnul depășește în exterior zidul de fortificație cu circa 5m iar în interiorul fortificației se retrage cu aproximativ 2m.

O veche legendă prezintă turnul legat de restul orașului printr-o rețea de canale subterane. Astfel legendarul coluar subteran pornea de la subsolul Turnului Dogarilor spre Abația Benedictinilor, apoi spre Biserica Evanghelică, cu legatura spre Ansamblul Sugălete și apoi spre dealul fostei cetăți de pe Burich, oferind deci un extraordinar refugiu în caz de asediu prelungit.

După pierderea importanței militare turnul a fost utilizat ca spital pentru bolnavii cronici dar și ca loc de detenție pentru prostituatele din oraș înainte de a primii pedeapsa aplicată în Piața Centrală și alungarea lor afară din cetate cu măturile de către femeile venerabile ale burgului.

Turnul a fost restaurat în anul 1926 după planurile arhitectului oraşului Oskar Kelp iar în 1968 în urma unor noi lucrări se refac o parte din zidurile fortificaţiei iar Turnul Dogarilor primeşte aspectul actual. Din anul 2008 Asociaţia Nosner land organizează la parterul turnului expoziţii de artă plastică şi oferă informaţii despre monumentele istorice din oraş.

Turnul Rotarilor (*Wagnerturn*)

Turnul Rotarilor era aproape dublu ca proporţii faţă de Turnul Dogarilor (conform reprezentării planimetrice din planul din 1736), fiind practic comparativ cu cel al Măcelarilor. Turnul era amplasat la intersecţia dintre actuala stradă Albert Berger şi strada Ecaterina Teodoroiu.

Bresla rotarilor s-a dezvoltat odată cu accentuarea caracterului urban al localităţii mai ales din sec.XV-XVI. Însemnele breslei rotarilor apar pe mobilierul de sec.XVIII din Biserica Evanghelică, iar Muzeul de Istorie Bistriţa păstrează o ladă de breslă aparţinând acestui meşteşug.

În colţul dintre latura de sud şi cea de est cetatea Bistriţei era completată cu un bastion, care avea formă poligonală, în planul din 1699 întocmit de Visconti, dar cu latura de nord, ce era orientată spre Poarta Lemnelor mult mai amplă. Acest element de fortificaţie ocupa zona de intersecţie dintre capătul străzii Ecaterina Teodoroiu cu strada Zorilorşi strada Barbu Lăutarul. Situat în capătul arterei Mauergasse, acesta era **Turnul Zidarilor**.

Avântul economic al Bistriţei din sec.XV va genera şi dezvoltarea **zidăritului, piatrăritului** şi a altor activităţi constructive. Între 1467-1524 la Bistriţa sunt atestaţi 4 zidari (Baumann) care ajung în 1465-1468 juraţi ai oraşului. Este de remarcat că în acea perioadă Bistriţa îşi definitiva incinta de zid ca urmare a privilegiului acordat de Matei Corvin. Prin dările plătite oraşului se pare că aceştia fac parte din elita patriciatului bitriţean.

În planurile întocmite în 1736 de Stephan Lutchs acest turn are forma unui bastion în formă aproape de „pică” cu latura nordică orientată spre Poarta Lemnelor mai lungă. Zidul de contraescarpă al acestui bastion este completat cu un reduct. Această adaptare a fortificației este legată de sistemul defensiv necesar porții Lemnelor –de fapt acest bastion adaptat pentru artilerie închidea latura sudică de unde se realiza accesul spre barbacana turnului de la Poarta Lemnelor. În imaginea de secol XVIII-XIX cu Porta Lemnelor acest bastion este în ruină.

La sud de capătul estic al străzii Zorilor (*fostă Reisingasse*) se afla **Turnul Curelarilor** (*Riemeturn*) care avea formă rectangulară și era comparabil ca formă și proporții cu Turnul Dogarilor. Printre turnul Curelarilor și Turnul Zidarilor pătrundea în cetate un canal de apă care parcurgea toată zona actuală a străzii Zorilor, făcea o buclă largă în spațiul actualei Piețe Mici, rămasă inundabilă în perioada medievală și apoi prin actuala stradă Dobrogeanu Gherea curgea spre actuala stradă Nicolae Titulescu, și paralel cu acesta ieșea din oraș la sud de Porta Ungurească.

O imagine a Turnului Curelarilor se păstrează în imaginile din partea de est cu Poarta Lemnelor, unde turnul este prezentat mai aproape decât în realitate de poarta orașului din dorința de a oferi o imagine completă a acestui colț de fortificație. În acest context, turnul are ferestre de tragere dispuse pe trei nivele și un acoperiș înalt în patru ape, cu pante abrupte.

Bresla curelarilor este atestată la Bistrița între 1412-1529 prin menționarea unor familii, precum Reimer și Corrigiator, care vor ocupa funcții importante în administrarea orașului.

Istoria turnului de la Biserica Evanghelică începe din secolul al XV-lea când vechea biserică parohială din Piața Centrală începe să fie amplificată. Inițial biserica a avut două turnuri în fațada de vest, de altfel între aceste turnuri care încadrau intrarea centrală a fațadei de vest funcționa o capelă menționată

În anul 1432. Din cauza unor probleme de structură turnul nordic al bisericii este demolat și aproximativ între 1470-1520 pe latura de nord a bisericii, a fost construit un turn, care va deveni în scurt timp simbolul orașului Bistrița.

Cetatea Bistritei a fost cea mai puternică fortificație din nord - estul Transilvaniei și a fost pe tot parcursul istoriei unul dintre cele 7 burguri în jurul cărora s-a organizat și existența celorlalte comunități săsești din Transilvania.

Material realizat de Serviciul Monumente Istorice, Turism Urban, Arta și Proiectare